

I, 58-61; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî' fi târihi'l-edebl-i'Arabî*, Beyrut 1986, I, 137-140; Ahmed Fevzî, *el-Hâreketü 'ş-şî'riyye zemene'l-Memâlik*, Beyrut 1986, s. 403-413; I. Goldziher, *Klasik Arap Literatürü* (trc. Azmi Yüksel – Rahmi Er), Ankara 1993, s. 19-20; Süleyman Tülüçü, "Arap Edebiyatında Kaside", *İslâm Düşüncesi*, II/6, İstanbul 1968, s. 363-366; G. J. H. Van Gelder, "Bidâyâtü'n-nazar fi'l-kaşide" (trc. İsmâ Behiy), *Fuşûl*, VI/2, Kahire 1986, s. 11-33; Hüseyin Cum'a, "el-İntimâ ve zâhîretü'l-kiyam fi'l-kaşideti'l-Câhiliyye", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâs*, III/11, Dübey 1995, s. 37-53; Abdurrahman İsmâil, "el-Unvân fi'l-kaşideti'l-'Arabiyye", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb: Câmî'atü Melik Sü'ûd*, VIII, Riyad 1416/1996, s. 37-59; F. Krenkow, "Kaside", *İA*, VI, 388-389; a.mlf. – [G. Lecomte], "Kaşida", *EP* (İng.), IV, 713-714.

HÜSEYİN ELMALI

□ FARS EDEBİYATI. İlike ve kuralları bakımından büyük ölçüde Arap edebiyatının etkisi altında bulunan İran edebiyatında kaside, İslâmî dönemde doğan yeni İran edebiyatıyla birlikte III. (IX.) yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış, lirik yanı daha ağır basan bir şiir türü olarak VI. (XII.) yüzyılda en parlak dönemine ulaşmıştır. İran kasidesi Tâhirîler ve Saffârîler gibi İran kökenli devletlerin saraylarında geliştirdi, özellikle Sâmanîler döneminde olgunluk çağına erişti. Arap hâkimiyetinden henüz kurtulan ve eski geleneklerini yaşatmak isteyen bu hükümdarlar, hatta emîr ve vezirler kendilerini etrafa tanıttakları şiirlere ihtiyaç duyduklarında Emevî ve Abbâsî hükümdarlarının yaptıkları gibi saraylarında şair bulundurmaya başladılar.

İran edebiyatında kasidesi günümüze kadar gelen en eski şair Sâmanî sarayında yaşayan, şekil ve muhteva bakımından kasideyi olgunlaştırdığı kabul edilen Rûdekî'dir (ö. 329/940-41). Onu Dakikî, Lebibî-i Horasânî, Gazneli Mahmud ve oğlu Mesud döneminin şairlerinden Zeynebî-i Alevî, Behrâmî-i Serahsî, Menşûrî-i Semerkandî, Ferruhî-i Sîstânî, Mes'ûdî-i Gaznevî, Unsûrî, Minûcihrî-i Dâmegânî takip eder. Gazneliler devri şiir üslûbu VI. (XII.) yüzyıl şairlerinin üslûbunu etkilemiş, zamanla konular da çeşitlenmiştir. Nitekim Gazneli Mahmud'un Hint fetihlerine katılan Ferruhî, kasidelerine konu olarak ordunun haşmeti ve hareketini parlak bir şekilde tavsir ettiği seferleri almıştır. Evhadüddîn-i Enverî üslûbuyla daha önceki şairleri geçmeyi başardı. Ayrıca kasidenin içine dönemin ilimleri de girmeye başladı ve böylece yeni bir üslûp doğdu. Kuzeybatı İran'da yetişen Katrân-ı Tebrîzî, Fekî-i Şîrvânî, Mücîrüddîn-i Beylekânî ve

Hâkânî-i Şîrvânî bu üslûbun en önemli temsilcileridir.

Selçuklular devrinde Muizzî, Enverî, Hâkânî, Nizâmî-i Gencevî; Hârizmşahlar sarayında Senâî, Reşidüddin Vatvât, Cemâleddîn-i İsfahânî, Zahir-i Fâryâbî gibi şairler devrin ustaları olarak öne çıkmışlardır. Daha sonra Moğol ve Timurular döneminde Mevdüddîn-i Hemger-i Şîrâzî, Sa'dî-i Şîrâzî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Selmân-ı Sâvecî bu vadiye ün kazanmıştır. Safevîler devrinde Hint üslûbunun gelişmesi yanında muhteva, konum ve şiirde kullanılan kelimeler yönünden birtakım yenilikler görülür. Urî-i Şîrâzî, Keleşî-i Kâşânî ve Sâib-i Tebrîzî bu dönemin ünlü kasidecilerinden sayılmaktadır. İrâk-ı Acem'de yeni bir hüviyete bürünen kaside İsfahan ve Hemedan'da Kıvâmî-i Râzî, Refiüddîn-i Lünbânî, Kemâleddîn-i İsfahânî, Şerefeddîn-i Şefre ve Şîrâzî gibi şairlerle birlikte yeni konular, yeni düşünce ve teşbihler kazanmıştır.

Moğollar devrinde gerileyen kasidecilik daha çok ikinci derecedeki saraylarda tutunmaya çalışmış ve Fars'ta Salgurlular, Kertler, Celâyirîler gibi küçük devletlerde itibar görmüştür. Bu dönem kasideleri arasında Mevdüddîn-i Hemger-i Şîrâzî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî gibi şairleri anmak gerekir. Kasidenin yeniden parlaması Kaçarlar dönemine rastlamaktadır. Kaçar hükümdarlarının özel kasidecileri arasında Sabâ-yı Kâşânî, Mahmûd Hân-ı Meliküşşuarâ Kâşânî gibi isimler sayılabilir. Bu şairler eskilerin izinden giderek kasidelerinde Moğol istilasından önceki dili kullanmaya çalıştılar. Bu tür, İran'da meşrutiyetin ilânından sonra Meliküşşuarâ Bahâr tarafından devam ettirilmiş, daha sonra giderek önemini yitirmiştir.

İran edebiyatında övgü amacıyla yazılan kasidenin kuruluş şekli genel olarak şöyledir: Aşk ve sevgiliden bahsediliyorsa nesib veya tegazzül, bunun dışında başka bir konu işleniyorsa teşbib adı verilen giriş bölümüyle başlanır. Şair bazan teşbib veya tegazzül bölümü olmadan doğrudan methedebilir. Bu tür kasideye kasîde-i mahdûd denir. Medih kasidesinde şiiri memdûha dua ihtiva eden beyitlerle bitirmek âdettendir. Kasidenin bu bölümüne de şerîta (hüsn-i makta') adı verilir. Kasidenin en güzel beytine beytül-kasîd denir. Nesib veya teşbib bölümünden asıl konuya geçiş yaparken söylenen beyte de tehallus ya da güriz adı verilmektedir.

Kasidenin beyit sayısı konunun önemi, seçilen kafiyeye ve şairin sanat gücüne bağlıdır. Beyit sayısı yedi-yirmi beş

arasında değişmekle birlikte yetmiş-seksen beyit, hatta daha uzun kasideler de vardır. Meselâ Ferruhî'nin Sûmenât seferini anlatan meşhur kasidesi 175 beyit, Kaânî'nin Hz. Ali'nin menkıbeleri ve Hayber'in fethi hakkındaki kasidesi 337 beyit uzunluğundadır. Kasidede beyit sayısının âzami haddi için bir sınır yoktur. Bu şekildeki uzun kasidelere kaside-i mutavel denir. Uzun kasidelerde kafiye bulma zorluğu, kaside şairlerini bir kelimeyi iki ya da üç defa kafiye olarak kullanmak zorunda bırakmıştır. Ancak usta şairler aynı kelimeyi tekrarlamamaya özen göstermişlerdir. Uzun kasidelerde âhengi canlandırmak ve başka bir konuya geçmek amacıyla kasidenin matla' beytiyle kafiyeli bir ya da birkaç beyit söylenmiştir ki buna tecdîd-i matla' denir. Tecdîd-i matla'nın bir kasidede birkaç defa yapılması da uygun görülmüştür. Kâânî ve Hâkânî'nin kasidelerinde bunun dört beş örneğine rastlanmaktadır. Fars edebiyatında kasideler teşbib bölümünde ele alınan konuya göre bahâriyye, hazâniyye, şairin kasidede işlediği konuya göre methiyye, şekvâiyye, hicviyye gibi adlar alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şems-i Kays, *el-Mu'cem fi me'âyiri eş'âri'l-'Acem*, Tahran 1327 hş., s. 419-420; Safâ, *Edebiyyât*, V/1, s. 606-610; a.mlf., *Genc-i Sühan*, Tahran 1339 hş., I, 48-59; Meliküşşuarâ Bahâr, *Şî'r der İrân*, Tahran 1333 hş., s. 47; İhsan Yârşâtr, *Şî'r-i Fârsî der 'Ahd-i Şâhrûh*, Tahran 1334 hş., s. 197-200; Zeynelâbidin Mütemmen, *Tehavvül-i Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1339 hş., s. 7-16; Zehrâ-yi Hânlerî [Kiyâ], *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî*, Tahran 1348 hş., s. 398; Celâleddin Hümmâî, *Fünûn, Belâgât ve Şanâ'ât-ı Edebî*, Tahran 1354 hş., s. 102-115; F. Krenkow, "Kaside", *İA*, VI, 388-389; C.-H. de Fouchécour, "Kaşida", *EP* (İng.), IV, 714-715; Dihhudâ, *Lugatnâme*, XXXVIII, 333.

MEHMET VANLIOĞLU

□ TÜRK EDEBİYATI. Anadolu'da XIV. yüzyılda oluşmaya başlayan divan edebiyatı Arap ve İran edebiyatlarının nazım şekillerini kabul ederken konu yönünden eski koşuklara benzeyen kasideyi de kolaylıkla benimsemişti. Türkler'in müslüman olmadan önceki ozanlarının, hakanları yahut beyleri övmek için kopuz eşliğinde söyledikleri koşuklarla kaside arasında muhteva yönünden fazla fark görülüyordu. Türk edebiyatında ilk örnekleri XIV. yüzyılda yazılmaya başlanan kasidelerin Türk beyliklerinin ileri gelenleri hakkında düzenlenmiş olmasıyla ilk mükemmel örneklerin ortaya çıktığı XV. yüzyılda sultanlar ve devlet büyüklerine ithafen yazılmaya başlanması koşuk gelene-